

Верховний
Суд

Особливості розгляду справ, пов'язаних із захистом інтересів дітей, під час дії воєнного стану (судова практика Верховного Суду)

Литвиненко Ірина Вікторівна
суддя Верховного Суду

Визначення місця проживання дитини

За наявності судового рішення про повернення дитини відповідно до Гаазької конвенції 1980 року, яке набрало законної сили, але залишається невиконаним, та відсутності наданої відповідно до Гаазької конвенції про батьківську відповідальність 1996 року згоди компетентного органу іноземної держави, до якої підлягає поверненню дитина, на здійснення юрисдикції національними судами України вирішення питання про визначення місця проживання дитини не належить до юрисдикції національних судів України, а у разі встановлення вказаних обставин під час розгляду цивільної справи провадження у справі підлягає закриттю на підставі пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України

(Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 18 вересня 2023 року у справі № 545/2247/18, провадження № 61-6421сво23)

Позивачка звернулася до суду з позовом про визначення місця проживання дитини після набуття дитиною права на тимчасове проживання на території Федеративної Республіки Німеччина.

Ураховуючи норми Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей, Конвенції про права дитини, Закону України «Про міжнародне приватне право», статті 497 ЦПК України вимоги про визначення місця проживання дитини не підсудні національним судам України. Отже, висновок районного суду про непідсудність справи в частині позовних вимог про визначення місця проживання малолітнього сина та в частині позовних вимог про зобов'язання не чинити батькові перешкод у спілкуванні із сином, про визначення способу участі батька у вихованні та спілкуванні із сином національним судам, з яким погодився і суд апеляційної інстанції, відповідає вимогам закону.

Вимога про надання дозволу на виїзд дитини у супроводі матері за місцем їх тимчасової реєстрації у Федеративній Республіці Німеччина без згоди та супроводу батька, є безпідставною, враховуючи перебування матері та дитини за кордоном та наявність у них відповідних документів, які надають право на тимчасове проживання, освіту у Федеративній Республіці Німеччина

(Постанова Верховного Суду від 28 червня 2023 року у справі № 372/2558/21, провадження № 61-1604св23)

На момент відкриття провадження у справі і на момент подачі зустрічного позову щодо визначення місця проживання дитини, постійне місце проживання як батьків дитини, тобто сторін у цій справі, так і самої дитини знаходилось на території України, що не заперечувалося сторонами у справі.

Внаслідок військової агресії російської федерації проти України ОСОБА_1 разом із сином ОСОБА_3 виїхали з України, зокрема згідно з даними копій закордонних паспортів вони 06 березня 2022 року перетнули кордон України з Румунією й у подальшому прибули до країни Ірландія, де і мешкають до цього часу.

Отже, правильним є висновок апеляційної інстанції, що з огляду на те, що постійним місцем проживання дитини на момент відкриття провадження була Україна, відповідний суд України має юрисдикцію щодо вирішення даного спору про визначення місця проживання дитини.

(Ухвала Верховного Суду від 12 червня 2023 року у справі № 359/2356/21, провадження № 61-7810ск23)

Внаслідок загрози життю та здоров'ю дитини через масові ракетні обстріли позивачка разом із сином виїхали до Франції, де отримали тимчасовий захист та знаходяться тепер, тож на сьогодні дитині безпечніше залишатись з матір'ю у Франції у стійкому та безпечному середовищі.

Визначаючи місце проживання дитини, надавши належну оцінку усім доказам у справі, у тому числі висновку органу опіки та піклування, суди попередніх інстанцій, виходячи із найкращих інтересів дитини, встановивши, що дитина вже досить тривалий час проживає разом із матір'ю, визначили місце проживання з останньою. На час ухвалення оскаржуваних рішень судами попередніх інстанцій не встановлено обставин, які б давали підстави для висновку, що визначення місця проживання дитини з батьком, що фактично призводить до зміни місця проживання дитини, буде мати більш позитивний вплив на дитину.

Доводи касаційної скарги щодо відмови суду першої інстанції у задоволенні клопотання відповідача про призначення судової психологічної експертизи з метою визначення психологічного стану малолітнього сина, є необґрунтованими, оскільки призначення судової експертизи є правом суду з метою встановлення даних, які входять до предмету доказування у справі, судом не встановлено підстав для задоволення такого клопотання відповідача, оскільки у справі наявні інші висновки спеціалістів. Суди обґрунтовано врахували, що на час перебування дитини разом із матір'ю за кордоном виконання такого клопотання може затягнутись на тривалий час.

Доводи касаційної скарги щодо відмови суду у задоволенні клопотання відповідача про звернення з відповідним судовим дорученням до іноземного суду або іншого компетентного органу з метою встановлення умов приживання дитини, є необґрунтованими, оскільки встановлення таких обставин не має значення для вирішення спору щодо місця проживання дитини з огляду на тимчасове перебування позивачки з дитиною на території Франції, що пов'язане із введенням воєнного стану в Україні.

(Постанова Верховного Суду від 14 червня 2023 року у справі № 760/31518/21, провадження № 61-5668св23)

Повернення дитини до місця її постійного проживання

Правило статті 50 Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей (далі - Гаазька конвенція 1996 року) передбачає можливість паралельного застосування обох Гаазьких конвенцій для цілей повернення дитини, яка була протиправно переміщена або утримувалася.

ВС погодився із висновками судів попередніх інстанцій про те, що спірні правовідносини необхідно вирішувати виходячи із найкращих інтересів малолітньої дитини. Суди вірно вказали, що, вивозячи дитину без дозволу батька, мати діяла в інтересах дитини, з меншою шкодою для малолітнього сина, ніж би дотримувалася умов угоди подружжя від 17 березня 2021 року, так як батько дитини, отримуючи державну допомогу, грошових коштів на утримання дитини не надавав, не турбувався про дитину, належних умов для проживання дитини не створював, тоді як вона на той час була безробітною, доглядала малолітнього сина, якому було лише два роки. До того ж умовами угоди подружжя від 17 березня 2021 року визначено основне місце проживання дитини разом з матір'ю.

(Постанова Верховного Суду від 08 березня 2023 року у справі № 607/23708/21, провадження № 61-12708св22)

Статтею 13 Гаазької конвенції 1980 року передбачено, що судовий або адміністративний орган запитованої держави не зобов'язаний видавати розпорядження про повернення дитини, якщо особа, установа або інший орган, що заперечує проти її повернення, доведуть, що:

- а) особа, установа або інший орган, що піклуються про дитину, фактично не здійснювали права піклування на момент переміщення або утримання, або дали згоду на переміщення або утримання, або згодом дали мовчазну згоду на переміщення або утримання;
- б) існує серйозний ризик того, що повернення поставить дитину під загрозу заподіяння фізичної або психічної шкоди або іншим шляхом створить для дитини нетерпиму обстановку.

Зазначені факти підлягають оцінці у сукупності з дотриманням якнайкращих інтересів дитини як на теперішній час, так і в майбутньому, оцінкою думки дитини, якщо вона досягла відповідного віку й рівня зрілості, оцінки сімейної ситуації загалом, проведення збалансованого та розумного зважування інтересів учасників справи тощо.

(Постанова Верховного Суду від 17 серпня 2022 року у справі № 613/1185/19, провадження № 61-2286св21)

Обов'язок доведення наявності підстав для відмови у поверненні дитини Конвенція 1980 року покладає на особу, яка вчинила протиправне вивезення або утримання дитини (особу, яка заперечує проти повернення дитини).

Верховний Суд, погоджуючись з рішеннями судів про повернення дитини, яка незаконно утримується на території України, до Королівства Іспанії, звертає увагу, що відповідачка не надала доказів того, що повернення дитини утруднить її зв'язок з матір'ю.

Між Республікою Іспанія та Україною діє безвізовий режим, позивачка працевлаштована і має дохід в Україні, не надала доказів проблем зі здоров'ям чи інших перешкод для супроводження дитини до країни постійного проживання.

Верховний Суд, з урахуванням статті 6 Конвенції про права дитини, також бере до уваги безпекову складову при оцінці повернення дитини до Королівства Іспанія, враховуючи, що Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64, затвердженим Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102- IX, у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України в Україні був введений воєнний стан, який продовжується у зв'язку з тим, що агресія проти України триває.

(Постанова Верховного Суду від 23 березня 2023 року у справі № 344/6604/21, провадження № 61-13140св22)

Виконання судових рішень про участь одного із батьків у вихованні дитини

Державним виконавцем було винесено постанову про встановлення часу і місця побачень з дитиною, яку мотивовано тим, що у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України боржник для забезпечення безпеки та здоров'я дитини виїхала з дитиною за кордон. Станом на 03 червня 2022 року вони перебувають в Німеччині. У зв'язку з чим живе спілкування батька з дитиною стало неможливим.

Верховний Суд скасував рішення судів попередніх інстанцій про відмову у задоволенні скарги та ухвалив нову постанову, якою визнав неправомірною зазначену постанову державного виконавця.

З огляду на введення воєнного стану в Україні, вирішуючи спори, що стосуються прав та інтересів дитини, першочерговим завданням держави є забезпечення її безпеки і права на життя.

Виконанням виконавчого документа досягається єдина мета – виконання відповідного рішення суду. Оскільки у рішенні суд визначив графік побачень стягувача з дитиною (час та місце), виконавець не вправі змінювати таке рішення суду, що виконується, оскільки таке судове рішення набрало законної сили, на його виконання суд видав виконавчий лист, а державний виконавець відкрив виконавче провадження. Таке рішення є обов'язковим для виконання сторонами та уповноваженим державним виконавцем.

Згідно з частиною третьою статті 33 Закону України «Про виконавче провадження» за наявності обставин, що ускладнюють виконання судового рішення або роблять його неможливим, сторони, а також виконавець за заявою сторін або державний виконавець з власної ініціативи у випадку, передбаченому Законом України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень», мають право звернутися до суду, який розглядав справу як суд першої інстанції, із заявою про встановлення або зміну способу і порядку виконання рішення.

Таких дій державним виконавцем вчинено не було.

(Постанова Верховного Суду від 05 квітня 2023 року у справі № 210/529/19, провадження № 61-10424св22)

Верховний
Суд

Дякую за увагу!